ב"ש אומרים אף המקפה של גריסין ושל פול מפני שהיא סולדת לאחוריה בעי רמי בר חמא יש נצוק לאוכלין או [א]אין נצוק לאוכלין מי אמרינן משום דאית בהו רירי והני לית בהו רירי או דלמא משום דסמיכין הוא והכא הא סמיכין אמר רבא ת"ש [א)] [ב]חלב המת שהוא שלם והתיכו טמא היה מפורד והתיכו טהור ואי סלקא דעתך אין נצוק לאוכלין שלם והתיכו נמי ליטהר א"ר זירא אנא ומר בריה דרבינא תרגימנא הכא במאי עסקינן כגון דבהדי דמרתח ליה סליק עמודא דנורא לפומיה דמנא וקרש דאיתיה כולא גבי הדדי א"ל רבינא לרב אשי ת"ש ב"ש אומרים אף המקפה של גריסין ושל פול מפני שהן סולדין לאחוריהן מידי איריא התם משום דסמיכין הכא משום רירי: ועל מלא תרווד רקב: וכמה שיעורו חזקיה אמר מלא פיסת היד רבי יוחנן אמר [ג]מלא חפניו [3]תנן [ג]מלא תרווד רקב שאמרו ישנן [א] מעיקר אצבעות ולמעלה דברי ר"מ וחכ"א מלא חפניו בשלמא ר' יוחנן הוא דאמר כרבנן אלא חזקיה כמאן לא כר"מ ולא כרבנן אמרי [ב] מלא פיסת היד ומלא קשרי אצבעותיו למעלה חד שיעורא הוא אמר ליה רב שימי בר אדא לרב פפא ממאי דהאי מקשרי אצבעותיו ולמעלה לראש דלמא למטה מדידיה דהוה לי' מלא פיסת היד [ג] תיקו: ת"ר

בש"א אף נצוק מקפה של גריסין. פולין שנכתשו במכתש ונחלקו לשנים: [ושל פול]. [א]של פולין שלמות: סולדת לאחוריה. שבשעה שמריקין אותו מכלי אל כלי ופוסק את הנצוק חוזר ראש הנצוק ועולה לו למעלה כלפי אחוריו וכחוזר ונוגע לעליונים דמי [ב]והוו טמאין: יש נצוק לאוכלין. היה מריק מקפה של עדשים או של אפונים במקום מדרון (א) [ג]למעלה ונטמאו תחתונים בשעת שפיכה מי הויין העליונים טמאין או לא. גבי דבש הזיפים וצפיחית מ"ט אית בהו נצוק משום דאית בהו רירי דסולדות והני אוכלין לית בהו רירי והויין עליונים טהורים או דלמא גבי זיפים וצפיחית מ"ט נצוק שלהן טמא משום דסמיכין שהן עבים והני נמי סמיכין וליהוי נצוק שלהן טמא: ת"ש חלב של מת (ב) [ד]טמא. ויש בו כזית והתיכו במחבת אע"פ שנתגלגל במחבת לא נעשה מפורד וטמא: היה מפורד. אותו כזית מן המת והתיכו אע"פ שנתחבר ביחד טהור כיון דה"ל מפורד מעיקרא פרחה מיניה טומאה והאי דהדר חברו ביחד לא הוי חיבור דחיבור בידי אדם לא [ה]הוי חיבור: ואי ס"ד אין נצוק לאוכלין. כי (ג) [ו]הוא שלם והתיכו במחבת נמי ליטהר דכיון דמגלגל ליה מזוית זו לזוית זו נפרד זה מזה ולא הוי ביה כזית במכונס אי נמי לכשהתיכו והריקו מכלי אל כלי ליהוי כמפורד וליטהר. אלא לאו ש"מ דיש נצוק וחיבור הוא: א"ר זירא. לעולם אימא לך אין נצוק לאוכלין והא מתני' (ד) דהכא אנא ומר בריה דרבינא תרגמינא דהכא במאי עסקינן כגון שלא הורק מכלי אל כלי ומעולם לא נענעו בכלי כלל: דבהדי דמרתח ליה. שהתיכו במחבת [ז]במקום אחד ולא נענעו כלל וההוא חלב לבהדי דקא מהתך ליה סלק עמודא דנורא לפומיה דמנא ולא א) [ח][מגיע] לא להכא ולא להכא ולא הוי נצוק כלל דכוליה הוה בהדי הדדי וקרש במקומו ולא נתפזר [ט] לכאן ולא לכאן משום הכי טמא: ת"ש בש"א אף מקפה של גריסין. אלמא דיש נצוק לאוכלין: מידי איריא. כלומר לעולם אימא לך אין נצוק והכי הוא דקא מיבעיא [י]ליה מי אמרי' דגבי שאר אוכלין כגון עדשים (ה) [כ](מי אמרינן) כיון דסמוכות כגון מקפה של גריסין הוי חיבור או דלמא התם לא הוה טעמא אלא משום דאית ליה רירי במקפה של גריסין אבל בשאר אוכלין דלית בהו רירי לא הוה נצוק: לישנא אחרינא ת"ש ב"ש אומרים כו' מפני שהן סולדין לאחוריהן. אלמא דלא הוה טעמא דנצוק אלא משום דאית ביה רירי וגבי שאר אוכלין הואיל דלית בהו רירי לא הוי נצוק מידי איריא לעולם אימא לך יש נצוק לאוכלין וכי קא מיבעיא לן אליבא דרבנן והכי קמיבעיא לן טעמייהו דרבנן דאמרי דהוי נצוק גבי דבש הזיפים טעמא משום דסמיכין והלכך כל אוכלין דסמיכין כגון עדשים אית להו נצוק אבל אליבא דב"ש לא מיבעיא לן דאינהו לא אמרי דהוי נצוק אלא משום רירי ואילו שאר אוכלין דלית להו רירי לא איצטריך לן למישאל: תרווד. כף: מלא פיסת יד. בלא [ל]אצבעות: מלא חפניו. בהדי אצבעותיו: וממאי דהאי קשרי אצבעותיו ולמעלה. דקאמר כלפי ראש אצבעותיו קאמר ומשום הכי מותבת מיניה לחזקיה דלמא למטה מיד דלמא כלפי פיסת יד הוא דקאמר כוותיה דחזקיה וחזקיה כר"מ:

איזהו

בית שמאי אומרים אף מקפה של גריסין. שנכתשו[1] בריחים של גרוסות: ושל פול. שלמים ועושה מהם תבשיל כמו כן חשיב אוכל והוי חיבור: מפני שהיא סולדת לאחוריה. ב] כשנהפך התבשיל של מקפה ופוסק מלשפוך העמוד סולד וחוזר לאחוריו מתוך שהתבשיל עב [ואית] ביה רירי והם מחברים האוכל להיות יחד: יש נצוק לאוכלין. כגון המחה שומן ועירהו לתוך אוכלין טמאים ולרבנן קמיבעיא ליה מי אמרי' אינון משום דאית בהו רירי פירוש דבש הזיפים והצפיחית אמרו חכמים דהוו חיבור משום דאית בהו רירי כלומר שהן סולדים לאחוריהם ואע"ג דפליגי אמקפה של גריסין דאית להו רירי לא[2] חשיב לת"ק וב"ש סברי אע"ג דלית להו כולי האי רירי חשיבי לחבר העליון לתחתון ושאר אוכלין לית בהו רירי והלכך לא שייך בהו נצוק או דלמא טעמא דת"ק משום דסמיכין משום שהם עבים ושאר אוכלים נמי סמיכין אבל לב"ש לא קא מיבעיא ליה דמדקאמר מפני שהן סולדין לאחוריהן אם כן טעמייהו משום רירי: ת"ש חלב המת שהוא שלם. פי' כזית שלם והתיכו טמא התיכו כמו איתכו[3] שהמחהו באור טמא כדמעיקרא דמעיקרא היה בו כזית שלם ועדיין ישנו כולו ביחד כדמפרש בסמוך או משום דנצוק הוי חיבור הלכך אפילו כי התיכו ג] אפי' שאם[4] לא היה מחובר ביחד [אלא] ע"י נצוק ואי משום שלא נפרד מעולם זה מזה כדמפרש בשינויא: היה מפורד. פירורין של חלב המת שלא היה מעיקרא זית שלם אע"ג דהתיכן באור ונעשה הכל חתיכה אחת טהור כדמסיים בתוספ' דאהלות פרק רביעי מפני שחיבור אדם אינו חיבור וקודם שהתיכו לא היה כזית מחובר יחד ולא היה מטמא הנוגע במקצת [או] אפילו הנוגע בכולו למאן דלית ליה נוגע וחוזר ונוגע לכך כי התיכו נמי לא חשיב זית שלם כיון שחיבור זה בא ע"י אדם ואע"ג דרביעית דם הבאה משני מתים מטמא למאן דאית ליה [יש אם למקרא דכתיב על כל נפשות מת] (סנהדרין דף ד.) וכן שני חצאי זיתים משני מתים דטמא במס' אהלות (בתוספתא פ"ד) י"ל דהיינו דוקא לענין אהל לפי שראוי להאהיל על שני החצאין יחד אבל בנגיעה לא מטמא והא דאמרי' בפ' [שלישי] דאהלות [מ"א] הנוגע בשני חצאי זיתים מן הנבלה טמא י"ל דהתם איירי שיש בשר מרודד ביניהן המחברם יחד וכי האי גוונא משני בפרק העור והרוטב (חולין דף קכד:) וא"ת תפשוט מהכא דחיבורי אדם אינו חיבור וי"ל היינו דוקא בטומאת מת שהטומאה באה ממנו לצרפו לכזית לטמא אחרים ואפשר להיות שכן הקבלה אבל לצרף האוכלין לקבל טומאה בכביצה מעלמא התם חיבור אדם הוי חיבור כי הך דכל האוכלין מצטרפין לכביצה: ואי ס"ד אין נצוק לאוכלין שלם והתיכו נמי ליטהר. כזית[5] חלב כשנותנין על האש א"א שלא נפרדה טפה אחת ממקום חיבורה מחמת ההתכה אי נצוק אין חיבור דאי אפשר שאותה טפה אינה מחוברת לשאר החלב ע"י נצוק דאי לא חשיב חיבור הרי נפרדה הטפה ואין כאן כזית: כגון בהדי דמרתח ליה סליק עמוד לפומיה דמנא וקירש דאיתיה כוליה גבי הדדי. כשנתן ע"ג האש והרתיח עלה כזית לפומא דמנא בבת אחת מכח האש וקירש דהשתא איתיה כוליה גבי הדדי ונ"ל דקירש אפומא דמנא דאילו לא קרש אלא חזר ונפל למקומו אין נופל יחד אלא דרך נצוק שאין כח האש מסייע ליפול כמו שמעלהו וכי סליק סליק בבת אחת וכי נפיל נפיל דרך נצוק: ת"ש אף מקפה של גריסין ושל פול מפני ד] (שידים) [שהן] סולדים לאחוריהם. [אלמא] טעמא דשמאי[6] משום רירי הכי נמי מסתברא טעמא דת"ק משום רירי אלא דת"ק בעי רירי טובא ותפשוט דלשאר אוכלין דאין להם רירי אין נצוק: מידי איריא התם משום דסמיכי. דבש של זיפים וצפיחית דהוי חיבור לרבנן היינו משום דסמיכי ולא משום רירי ובהא פליגי דבית שמאי סברי אף כי לא סמיכי הוי חיבור כיון דאיכא רירי כגון מקפה של גריסין ולת"ק רירי לא מעלה ולא מוריד: מלא פיסת יד. מתחילת פיסוק האצבעות עד הזרוע: ישנן מעיקר אצבעות ולמעלה. עד ראשי האצבעות: חד שיעורא הוא. כך מחזיק באצבעות כמו בפיסת ידו: אמר ליה רב שימי[7]. שנויא הוא ממאי דהאי מקישרי אצבעותיו ולמעלה היינו לראשי אצבעותיו דפרכת מינה דלמא למטה[8] דקרי עיקר אצבעות מקום שמחוברין לה ליד ולמעלה דקאמר היינו לצד הגוף עד פרק הזרוע דהיינו ממש פיסת יד לא גרסי' תיקו:

איזהו

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"ז מהלכות טומאת אוכלין הל' ד:

כג ב מיי' פ"ד מהל' טומאת מת הלכה ו:

כד ג מיי' שם פ"ב הל' יא ופ"ג שם הלכה ח והלכה טו ופ"ז מהל' נזירות הלכה ב:

פי' הרא"ש

מחברן: מפני שהיא סולדת לאחוריה. המערה אותן מכלי אל כלי לאחר שפסק הקלוח העמוד סולד וכווץ מפני שהוא עב: יש נצוק לאוכלין. לדברי חכמים קא בעי הני טעמא מאי משום דאית בהו רירי כלומר שהם סולדים לאחוריהם או דלמא משום דסמיכי ואה"נ אוכלים אבל לב"ש לא קא מיבעיא ליה משום דמפרשי טעמייהו בהדיא מפני שהיא סולדת לאחוריה אבל לרבנן מיבעיא ליה אי טעמא משום רירא ופליגי בהא דרבנן בעי רירא טובא כדבש הזיפים וב"ש אמרי אף מקפה של גריסין דלית בה רירי כולי האי או דלמא טעמא דרבנן משום דסמיכי ולאו משום רירי: ת"ש כזית חלב מן המת והתיכו טמא. פי' המחהו כמו חלב מהותך טמא אם נשאר בו כזית: היה מפורד פירורין מן חלב המת והתיכן טהור כדמסיים בתוספתא דאהלות פ"ד מפני שחיבורי אדם אינו חבור. וקודם שהתיכו לא היה מטמא הנוגע במקצתו או אפילו הנוגע בכולו למאן דלית ליה נוגע וחוזר ונוגע הלכך כי התיכו וחברו בידי אדם לא יטמא ואף על גב דדרשינן רביעית דם הבא מב' מתים טמא למאן דאית ליה [יש אם למקרא] וכן ב' חצאי זיתים מב' מתים במס' אהלות י"ל היינו לענין אהל טמא אבל במגע לא מטמא והא דאמר ברפ"ב דאהלות הנוגע בב' חצאי נבלה טמא י"ל דמיירי כגון שיש בשר מרודד המחברן יחד ובכה"ג משני פ' העור והרוטב: ואי ס"ד אין ניצוק לאוכלין כזית שלם והתיכו נמי ליטהר. דכשנתן כזית שלם על האור א"א שלא נפרדה טפה א' ממקום חבורה מחמת הרתיחה וכשחזרה עליו לא הוי חיבור אם אין ניצוק חיבור לאוכלים: הב"ע כגון דבהדי דקא מרתח סליק עמודא לפומא דמנא וקרש דאיתיה לכוליה בהדי הדדי. כשנתנו על האש והרתיח עלה כזית לפומא דמנא בבת אחת וקרש שם דהשתא איתיה כוליה בהדי הדדי ולא נפרד ממנו א) כלומר אבל אם לא קרש אלא חזר ונפל למקומו אינו נופל יחד אלא דרך נצוק דאין כח האש מסייעתו ליפול כמו שמעלהו וכי סליק סליק בבת אחת וכי נפיל נפיל דרך נצוק: תא שמע בית שמאי אומרים אף מקפה של גריסין ושל פול מפני שהם סולדים לאחוריהן. אלמא טעמא דבית שמאי משום רירי הוא שע"י הריר נמשך העמוד לאחוריו כשנפסק וכי היכי דטעמא דשמאי משום רירי הוא טעמא דת"ק [נמי] משום רירי אלא דלת"ק בעי רירי טפי. מידי איריא התם משום דסמיכי הכא משום רירי טעמא דת"ק לאו משום רירי הוא אלא משום דסמיכי ליה לאוכלין ושמאי סבר דאפילו לא סמיכי הריר מחברן. מלא פסת היד מסוף אצבעים עד הזרוע דהיינו מלא פס היד: מעיקר אצבעותיו ולמעלה קס"ד ממקום שמתחילין האצבעות להתפצל עד סוף היד וקרי ליה למעלה לפי כשאדם משתמש בידיו ומגביה ראשי האצבעות הם כלפי מעלה: מלא פסת היד מן האצבעות עד הזרוע ומלא קשרי אצבעותיו מתחילת הפיסוק עד סוף האצבעות חד שיעורא הוא: ממאי דהאי מקשרי אצבעותיו ולמעלה לראש אצבעותיו דלמא למעלה לצד הגוף דהיינו מלא פסת היד:

א) נ"ל דקירש אפומא דמנא אבל אם לא קרש וכו'.

מסורת הש"ס

א) תוספתא דאהלות פ"ד, ב) [עי' חולין פז: מש"ש על הגליון ובתוס' שם ד"ה תנן], ג) [תוספתא אהלות פ"ב],

נוסחת הריב"ן

א] מקפה של פולין שלמות שסולדת לאחוריה: ב] והוי טמא: ג] מלמעלה: ד] של מת שהוא שלם ויש: ה] שמיה חיבור: ו] הוה: ז] והניחו במקום: ח] מגלי: ט] לא לכאן ולא: י] לי מי אמרינן גבי: כ] דסמיכין: ל] אצבעותיו:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יש נצוק וכו' מדרון מלמעלה: (ב) ד"ה ת"ש חלב של מת שהוא שלם והתיכו טמא יש בו כזית שלם והתיכו במחבת: (ג) ד"ה ואי ס"ד וכו' כי הוה שלם והתיכו: (ד) ד"ה א"ר זירא וכו' והא מתניתין אנא כצ"ל ותיבת דהכא נמחק: (ה) ד"ה מידי איריא וכו' כגון עדשים כיון דסמוכות כצ"ל ותיבות מי אמרינן נמחק:

הגהות הגר"א

[א] גמ' מעיקר. נ"ל מקשרי (וכמ"ש לקמן ממאי דהאי מקשרי כו'. אבל בתוספתא דאהלות ובכלים ב"מ פ"ז איתא מעיקר): [ב] שם אמרי מלא פיסת כו'. נ"ב וצ"ע בתוספתא דכלים פ"ג דב"מ דקתני גבי מכתב (דמשמע שם דלא שוו שיעורייהו): [ג] שם (תיקו) תז"מ (וכמ"ש התוס' דל"ג לה):

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה דבהדי וכו' לפומיה דמנא ולא מגיע תיבת מגיע נמחק וצ"ב מגלי. א"מ: ב] תוד"ה ב"ש וכו' מפני שהיא סולדת לאחוריה כשנהפך תיבת כשנהפך נמחק וצ"ב כשנשפך כצ"ל: ג] ד"ה ת"ש וכו' הלכך אפילו כי התיכו אפילו נמחק אפילו בתרא וצ"ב א"א: ד] ד"ה ת"ש אף וכו' ושל פול מפני שידים סולדים תיבות שידים סולדים נמחקו וצ"ב שידוע שסולדים. א"מ:

הגהות התוספות

1. נ"ל פולין שנכתשו. 2. נ"ל רירי הני רירי לא. 3. נ"ל פי' כזית שלם והיתכו טמא. התכו כמו התיכו. (והיינו שכן היה גירסת התוס' בגמ' "והיתכו"). 4. תיבות אפילו שאם נמחק, ונ"ל אי אפשר שלא. 5. הגירסא משובשת בחסר ויתר וחילוף וכנ"ל, פי' משום דכזית חלב כשנותנין על האש אי אפשר שלא נפרדה טפה אחת ממקום חיבורה מחמת ההתכה, ואי לא חשיב חיבור הרי נפרדה הטיפה ואין כאן כזית. אלא ודאי נצוק חיבור ואי אפשר שאותה טיפה אינה מחוברת לשאר החלב ע"י ניצוק. 6. נ"ל דבית שמאי. 7. בס"א הגירסא רב שמואל. 8. נ"ל למטה דידיה.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

איזהו מת שיש לו טומאה רקב נקבר עדות זו. לפי שיש נקבר בכסותו לפי בתרון של שיש אין לו טומאה רקב לפי שכסותו שנרקבת עמו נעשית לו תערובת ואינו אין לו טומאה רקב: **איזהו מת שיש לו טומאה רקב נקבר עדות זו.** לפי שיש נקבר בכסותו לפי בתרון של שיש אין לו טומאה רקב לפי שכסותו שנרקבת עמו נעשית לו תערובת ואינו אין לו טומאה רקב:

שנקבר עדות בארון של עץ או על גבי רצפה של אבנים. שאינה נשתכת ואין להשתכף בעפר אחר כי אם בארון רקב גוף של מת: **נקבר בכסותו ואפילו בארון של שיש או עדות בארון של עץ או על גבי רצפה של אבנים.** שנזמות לישתכ ולייכתם מאליהן: זהו מת שאין לו רקב. ואפילו נקח מרצע או מחם תרוזין מן רקב שלו שבזמנו ים כאן מלא מרווח מגוף טמא טהור כלאחרינן כפ' המפלת (נדה מ:) מה אחילתו דבר אחר נעשה לו גלגלין משמע דכהא ליכא מאן דפליג שאם נתערב דבר אחר עמו בתחילתו אינו מטמא: **אמר** עולא **אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הנידין ומן העצמות.** מכולם צריך שיהא הרקב: **הא** מן **העצם. לחוד טמא: והא ליכא נידין.** ולא הוא מני לשנויי דהכי קאמר ומן[2] הבשר לחודיה טהור על שיהא רקב עצם וגידין דהדי בשר דל"ג ליתני מן הבשר ועצם טהור וליישנין על לליכא גידין בהדייהו: **א"א לבשר ועצמות בלא גידים.** ושולא שהזכיר גידים ולייצטרך למפוקי נפל שלא נתקשרו אבריו בגידים ובריית לא מיירי בהכי שלא נולד נגמר: **שני מתים שנקברו זה עם זה נעשו גלגלין זה לזה.** ופרכת הממלא (שם סז:) גרסינן בכל הספרים גגלגלן וגם בערוך [ח] פי' גלגלים עפר הוא שמעורב ממקום אחר לשון דבר המגולגל ועוד פירש בערוך קוטרייממ"ל בלע"ז שלא שיא מת אחר מת ולא שיא מת אחר מעורב בו: **מתיב** רב **נתן רקב הבא משני מתים טמא.** וקס"ל למיילי שנקברו יחד:

ונרקבו ועמדו על מלא תרווד. אחר שהלכו עם ולא נשאר בכל שהלכו עם ולא נשאר בכל אחד שלא מלא מלא תרווד וכיון שהיה כל אחד יחידי כשנקברו יש להן דין רקב ויש תימה למה נקט ועמדו על מלא תרווד רקב אחד שלא נשתייר[3] וי"ל דלרבותא נקטיה [לפילו] כי אין נשתייר שלא מלא תרווד אחד לחיכא דאפילו הכי טמא רקב מן העקב אפ"ס הוי טיעור כתרווד[4] דלקמן פשטינן מינה בעיא דרקב הבא מן העקב מהו דגם לפי הדימוי שמעי' למת לחרקיב כוליה מיהא מיטרף רקב העקב ולא הוי כהיכא דלא גזו ולהכי נקט גזו דבגזו דוקא הוה פשיטא ליה: רקב מן העקב מהו לפי שיש בעקבו של אדם עובי בשר שאין בו חיות ולהכי מיבעיי ליה אם רקבבותו מטמא שהוא אינו חשוב כנוף המת כי נמירי רקב **הבא** (מן שלא) [מכוליה] מת. כלומר שבא מן דבר שמת עם המת שבשעת מיתה מת הכל יחד **אבל** ראתי דרך עקב **לא.** לפי שמחיים הוי כבשר המת.

רקב הבא מן העקב מהו. כלומר מכל הבשר שיש בו מיות. **רקב הבא משני מתים טמא.** ולעיל לוקמיק רבא כגון שעומד[8] על מלא תרווד שלא נשאר מזה שיש בו מיות: ומי פלקא דעתך הבא מן העקב לא. כלומר (לא) שמיטו מטמאי: זיל הכא למלא דרך עקב קתני. כלומר שמא יש בו מן העקב ולהכי נקט למלא שמין זה [ולפי] דשמא מן העקב אכלן עם זה הרקב נשאר מן שאר הגוף: תיכי דמי. כלומר היכי הוי [בעיין] ולפי מי לחרקיב כוליה מת ומתי דרך עקב ס"ג דיש לו רקב דבהכי מיירי הא דתני כשנרקב כל שמת ונרקב גם עקב שיש בו דין רקב שלא [בעיין] היכא לחרקיב מת אבר כרגל ומתי דרך לרך עקב לחיכא למימר לפי שאין מיות בבשר עקב [מיהר] לרקוב והרקיב גם האבר שאצלו ובכה"ג לא גמרי רקב: **עובר במעי אשה מי הוי גלגלין.** כשני מתים שקברן זה עם זה כיון

אכל קודש בשגגה מביא קרבן ושמא חולין בעזרה הוא. **אי דאריקב כוליה מת ואתי דרך עקב ח"נ** אם נרקב כל הגוף ונרקב גם העקב לא מבעיא ליה דודאי טמא **אלא הבא** בגון **דאריקב חד אבר וקאתי דרך** עקב. שנדיין לא נרקב שאר הגוף כ"א העקב ואותו אבר הסמוך לעקב ואיכא למימר לפי שאין חיות בעקב [מיהר] לרקוב והרקיב גם האבר שאצלו ובכה"ג לא גמרי רקב: **עובר במעי אשה מי הוי גלגלין.** כשני מתים שקברן זה עם זה:

ז) נדה סז: תוספתא לתלמוד ס"ב, ב) [ער' תוס' נדה סז: ד"ה למעוטי], ג) ר"ח שמן, ד) נדה נה. תהלים פ"ג מ"ג, ה) [מהדורין טו.], ו) ר"ק מז. תוליו נח. תמורה לח., ז) ר"ל דולמ', ח) [נערך גגלגל ט' ונערך גגגלין],

נוסחת הריב"ן

ב) רקב טולו: ג) שקבען: ג) רקבען: ד) [אבל כי כי גגלגלין] ליתא בכ"י: ה) זיל לסכת לגבי מד מת אילא למימר: ו) דלרקב הבא כי' תרווד דשקלים כי' מיבעי' לי כי' קא מיבעיא לי מי כי' אי למלא ר"ש מקו ותמ"ל מכ"ל מיפרש פרישׁ מינה ונעשה לו גגלגלין הס"ד:

הגהות הב"ח

(ז) גמ' מתיב **רבי** נתן **ברבי** אושעיא רקב הבא: (ב) שם **למלא** דרך עקב קאמי **היכי** דמי **אי** לתירוצין: (ג) רש"י ד"ה ונעשו וכו' עם זה וכמו שנתערב עמו כאמת:

גליון הש"ס

גמ' בעי חזקיה שערו העומד ליגלח. עי' ניטין דף לט ע"ש:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה תון וכו' אי מתכ"ל עליסם הוא נוגע. מיהו הוא נוגע נמקנו וע"כ הוי לטומאת: ב] ד"ה בעי וכו' מי הוי כשלה מיהא כשאר נמקן וע"כ בשעת מיחזון וכו' ל"ל:

הגהות התוספות

1. ל"ל כלומר שמלא מרווד רקב ממנו. 2. ל"ל מן. 3. ל"ל שלא נשתייר מהם יותר. 4. ל"ל שיעורו כתרווד. 5. ל"ל פי' וגם. 6. ל"ל מי הוי בשעת מיחזון למת לגזוז טו'. 7. ל"ל אי כגזוז. 8. ל"ל שעמדו. 9. גירסת הרמ"ם ז"ל מיהר לרקוב והרקיב גם שאבר שלאלו. 10. ל"ל וכו'.

פי' הרא"ש

איזהו מת שיש לו רקב. שמלא תרווד מעפר (רקבו ביתו) [רקב גופו] מטמא באהל נקבר בארון של שיש. שלא נתערב רקבון אחר בעפרו. **אבל אם נקבר בכסותו או בארון של עץ או על גבי רצפה של אבנים)** אין לו דין רקב: **אין רקב אלא הבא** מן הבשר ומן הגידין ומן העצמות מכולם צריך שיהיה ברקב: **הא** מן **העצם טמא אע"ג דליכא בשר.** ולא מצי לשנויי דה"ק מן הבשר לבדו טהור עד שיהיה עמו עצמות וגידין דא"כ הול"ל מן הבשר ומן העצם טהור והוה דייקנא עד דאיכא גידים בהדייהו: **אי אפשר לבשר ועצמות בלא גידים.** ועולא שהזכיר גידים איצטרך לאפוקי נפל שלא נתקשרו איבריו זה לזה: [נעשו גלגלין זה לזה] בערוך גרס גלגלין ופי' עפר מעורב ממקום אחר לשון דבר שמתגלגל ועוד פי' גלגלין קונטריימא דלא גמירי רקב אלא במת שנקבר לבדו. **והרקיבו ועמדו על מלא תרווד.** ור"ש נקט שעמדו על מלא תרווד רקב ולא נשאר מהם יותר. **תנן התם** (פ"ד) [פ"ג] דאהלות כל שבמת

ח) ת"ר איזהו מת שיש לו רקב מת שנקבר בארון בארון של שיש או על גבי רצפה של אבנים זהו מת שיש לו רקב נקבר בכסותו בארון של עץ או על גבי רצפה של לבנים זהו מת שאין לו רקב אמר עולא אין רקב אלא הבא מן הבשר ומן הגידים ומן העצמות איתיביה רבא לעולא רקב הבא מן הבשר טהור הא מן העצם טמא ואע"ג דליכא בשר אימא הכי רקב הבא מן הבשר טהור עד שיש עצם בבשר הא ליכא גידים אי אפשר לבשר ולעצמות בלא גידים אמר רב בר בר חנה א"ר יוחנן שני מתים שקברן זה עם זה נעשו גלגלין זה לזה מתיב רב נתן רקב הבא מב' מתים טמא אמר רבא שקברו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו והרקיבו ועמדו על מלא תרווד רקב אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן גזז שערו וקברו עמו נעשה לו גלגלין תנן התם כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער ובשעת חיבורן כולן טמאין בעי חזקיה שערו העומד לגלח צפורן העומד ליגזז מאי מי אמרינן כל העומד ליגזז כגזוז דמי או דלמא השתא מיהא הא מחוברין וניפשוט ליה מדרבה בר בר חנה טעמא משום דגזז הא לא גזז לא הכי קאמר גזז הרי זה גלגלים לא גזז מיבעי ליה בעי ר' ירמיה רקב הבא מן העקב מהו כי גמרינן רקב הבא מכוליה מת אבל דאתי מן עקב לא או דלמא לא שנא ת"ש דתני ר' נתן ברבי אושעיא רקב הבא משני מתים טמא ואי ס"ד הבא מן העקב לא זיל הכא דלמא דרך עקב קאתי והכא דלמא דרך עקב קאתי אי דאירקיב כוליה מת ואקאתי דרך עקב הכי נמי אלא הכא כגון דאירקיב חד אבר ואקאתי דרך עקב מאי תיקו בעי רבי ירמיה עובר במעי אשה הוי גלגלים או לא כיון דאמר מר עובר ירך אמו הלכך גופה הוא ולא הוי גלגלין או דלמא כיון דסופו לצאת מיפרש פריש מינה ואת"ל דסופו לצאת מיפרש פריש מינה

תנן התם במס' חלות (פ"ג מ"ג) כל שמת טמא וגם[5] הטור ופליגי הכ בפ' בס נדה (נדה נה.) מיכא למ"ד דרבנן ומיכא למ"ד לתוריית: **חוץ** מן **השינים והשער והצפורן.** מטהורין אף מדרבנן: ובשעת חיבורן למת כולן טמאין. שהטוגע או מהסיל עליהם [ה]טומ' טוגע או מהסיל על המת דהוי יד לטומאת המת: **בעי** חזקיה **שערו העומד ליגזז מהו.** מי הוי [כ] [כשהר] מיבעיין למת וטמא או כגזוז[6] דמי ולא מטמא במת אף במחובר למת או ללמת מטמא בעודו מחובר כו' ויש מפרשים לענין גלגלין קא מיבעיא ליה כגזוז[7] דמי ועשה [מיכר] להרקיב[9] בכי[10] הני גווזא לא גמירי רקב: **עובר במעי אשה מי הוי גלגלין.** כשני מתים שקברן זה עם זה:

ט) ת"ר א מיי' פ"ו מהל' מיטות הלכה ג ופ"ג מהל' טומאת מת הלכה ד סמג עשין קכו: **כו** ב ג מיי' פ"ו מהל' מיטות הלכה ד ופ"ג מהל' טומאת מת הלכה ה סמג עשין קכו: **כז** ד מיי' פ"ד מהל' טומאת מת הלכה ג: **כז** ה ו מיי' פ"ג מהל' טומאת מת הלכ' יג סמג עשין לעו: **כח** ז מיי' שם הלכה ה ופ"ו מהל' מיטות הלכה ד:

מוסף רש"י

באדון של שיש וכו'. דסמפה מין מעפרות בנקבותיהו (נדה כז:). **נקבר בכסותו.** לפיכך רקבונים, או **על גבי רצפה של אבנים.** שעפרן נמהה, זה מת שאין לו רקב. **שלון** רקב שלו מטמא, מפני דבר אחר המעורב בו (שם). **עובר ירך אמו.** וכני הוא כאחד מאבריה (חולין נח.).

פי' הרא"ש (המשך)

טמא ואף העור טמא אינא מאן דאמר מדרבנן. ואיכא מ"ד מדאורייתא: חוץ מן **השינים והשער והצפורן.** בפ' דם הנדה פפ' טעמא משום דבעי' דומיא דעצם מה עצם שנבראו עמו ואין גדעו מחליף אף כל שנברא עמו ואין גדעו מחליף יצאו שער נבראו עמו יצאו שער וציפורן שאע"פ שנבראו עמו גדעו מחליף ובשעת חבורן הכל טמא והנוגע בהם כנוגע בבשר המת: **בעי חזקיה שערו העומד ליגזז** וכ' גבול היה להם לגידול שער מתי היה עומד ליגזז ומיבעיא ליה אי מטמא בשעת חבורן למת. וי"מ דמבעי ליה אם נעשה גלגלין כאילו היה גזוז וקברו עמו. ולא נחירא דא"כ אמאי מייתי הך מתני' דאהלות הכא. **ותפשוט** ליה מדרבה בב"ח **מעמא** דגזז וכ' משמע ליה דרבה בב"ח איירי בכל עניין אפי' עומד ליגזז **וקאמר דוקא** גזז. **ולא** גזז **תבעי לך** לרבה בב"ח מיבעי ליה היכא דלא גזז ולהכי נקט גזז דבגזז דוקא הוה פשיטא ליה: רקב מן העקב מהו לפי שיש בעקבו של אדם עובי בשר שאין בו חיות ולהכי מיבעי ליה אם רקבבותו מטמא שהוא אינו חשוב כנוף המת כי נמירי רקב **הבא** (מן שלא) [מכוליה] מת. כלומר שבא מן דבר שמת עם המת שבשעת מיתה מת הכל יחד **אבל** ראתי דרך עקב **לא.** לפי שמחיים הוי כבשר המת. **רקב הבא מב' מתים טמא** ואוקמה רבא לעיל כגון שעמדו על מלא תרווד שלא נשאר מב' כ"א מלא תרווד **ואי ס"ד הבא מן** העקב **לא** כלו' שאינו מטמא זיל **לחבא דלמא** דרך עקב **קאתי** פי' למה טמא כלך לדרך זו ותאמר שמא מן העקב בא ולא תטמאנו ודאי והמהדיל עליו ונכנס למקדש או

כח א מיי' פ"ו מהל' מיטות הלכה ג ופ"ג מהל' טומאת מת הלכה ד סמג עשין קכו: **כט** ב ג מיי' פ"ו מהל' מיטות הלכה ד ופ"ג מהל' טומאת מת הלכה ה סמג עשין קכו: **ל** ד מיי' פ"ד מהל' טומאת מת הלכה ג: **לא** ה ו מיי' פ"ג מהל' טומאת מת הלכ' יג סמג עשין לעו: **לב** ז מיי' שם הלכה ה ופ"ו מהל' מיטות הלכה ד:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

שכבת זרע במעי אשה מהו מי אמרי' כיון דלא איתצר כי גופה דמי או דלמא כיון דמעלמא קאתי לא בעי רב פפא פירשה מהו כיון דלא מקיימא בדלא אכלה חיותא הוא או דלמא הא נמי מעלמא אתי בעי רב אחא בריה דרב איקא עורו מהו בעי רב הונא בר מנוח כיחו וניעו מהו א"ל רב שמואל בר אחא לרב פפא ואי ס"ד כל הני דקאמר הוי גלגלין רקב דמטמא היכי משכחת לה דאשקייה מי דקלים וסכיא נשא ושלקו במי טבריא אמר אביי [א]נקטינן מת שטחנו אין לו רקב איבעיא להו טחנו וחזר והרקיב מהו מידי הוא טעמא אלא דאיכא בשר וגידים ועצמות והאיכא או דלמא כברייתו בעינן וליכא [ב]תיקו א)תני עולא בר חנינא מת שחסר [ג]אין לו רקב [ד]ולא תפוסה [ה]ולא שכונת קברות מיתיבי ג)לא אם אמרת במת [ו]שיש לו רוב ורובע או מלא תרווד רקב תאמר בחי שאין לו לא רוב ולא רובע ולא מלא תרווד רקב היכי דמי דארקיב חד אבר דכוותיה גבי מת אפי' חד אבר איכא רקב מי קתני הא מת הא קמ"ל שום מת יש לו רקב שום חי אין לו רקב בעי רבא הרקיב כשהוא חי וחזר ומת מהו כי גמירי רקב דאירקיב כשהוא מת או דלמא השתא מיהא הא מיית ת"ש לא אם אמרת במת שיש לו רוב ורובע ומלא תרווד רקב תאמר בחי כו' טעמא משום חי הא מת יש לו רקב מי קתני הא מת הא קא משמע לן דשום מת יש לו רקב שום חי אין לו רקב בעי רבא נמלה שחסרה מהו שיעורא גמירין לה והא חסר או בריה גמירי לה והאיכא
אמר

רש"י

כיון דלא איתצר. שלא נוצר הולד עדיין בגופה[1] שהרי אין סופה לפרוש ממנה: פירשה מהו. פרש שלה שבתוכה מי הוי גלגלין כיון[2] דלא מיקיימא בדלא אכלה חיותא היא ולא הוי גלגלין ואגב שאל עובר במעי אשה בנקבה שאל נמי בפירשה וה"ה בזכר: עורו מהו. שיעשה גלגלין כיחו וניעו מהו שיעשה גלגלין: כל הני דקאמר הוי גלגלין. פרש וניעו[3] וכיחו כו' היכי משכחת לה: דאשקייה מי דקלין. דאמרי' בפ' שמונה שרצים (שבת קי.) מאי מי דקלים תרי דקלי איכא במתא מחסיא ונפיק מעיינא דמיא מבינייהו כסא קמא מרפי ואידך משלשל ואידך כי היכי דעייל הכי נפק שמשלשל את הגוף ומנקה את הגוף ביותר ובכך העביר הפרש וכיחו וניעו: וסכיא נשא. פי' [4]רש"י להסיר השער: ושלקו במי טבריא. תחלה קודס שסכו בנשא להסיר שער הראש ושער הגוף[5] וע"י שסכו נשא[6] נשרו ז) (השער) עקרי השערות דאי סכו מעיקרא בנשא אכתי שרשי השער העוברים דרך העור לבשר לא היו עוד נושרים א] מן הנשא משום דשער חלחולי מתחלחל ומחובר לבשר הראש שתחת העור כדאמרינן בפרק העור והרוטב (חולין קיט:) ונראה דלא סברא הך סוגיא הא דאמר לעיל שערו העומד ליגזז מהו משמע[7] דאותו שאינו עומד ליגזז לא הוי גלגלין ושמא ס"ל כרבה דאמר גזז שערו[8] הוי גלגלין ולא גזז תיבעי ליה בין שעומד ליגזז ובין שאינו עומד ליגזז ועלה קאי: מת שטחנו אין לו רקב. דוקא רקבות גמירי ולא עפרורית דטחינה: כברייתו בעינן. כלומר שירקב כמו שהיה שלא נשתנה מברייתו: מת שחסר אין לו רקבון. ח) שנקבר חסר: ולא תפוסה. לקמן בפ' ב] [הכותים] (דף סד:) המוצא מת בדרכו נוטלו עם תפוסתו ודריש לה מקרא ומפרש ליה שנוטל כל עפר התיחוח ושלשה אצבעות מקרקע בתולה: ולא שכונת קברות. לקמן בפרק בתרא (דף סד:) אמרינן מצא שלשה מתים אם יש בין זה לזה מארבע אמות עד שמנה אמות הרי זה שכונת קברות ובודק הימנו ולהלן כי יש לחוש שמא יש שם בית הקברות ואם מצא שנים שלמים ואחד חסר אין זה שכונת קברות וצריך עיון למה אם טעם שכונת קברות משום חששא דדילמא היה שם בית הקברות אף כי אחד חסר נמי ניחוש ואם הוא הלכה למשה מסיני מוטב: מיתיבי לא אם אמרת במת כו'. במס' עדיות (פ"ו מ"ג) תנן לה דאיפלגו על כזית בשר [הפורש] מן האבר מן החי דאיכא למאן דמטהר ואיכא למאן דמטמא ויליף לה מבשר הפורש מאבר מן המת ומותיב לא אם אמרת באבר מן המת שכן במת יש בו כמה חומרות רוב ורובע ומלא תרווד. ברוב[9] פירוש רוב בנין או רוב מנין י) ורוב רובע קב עצמות דמטמא באהל וכן מלא תרווד רקב מן המת שמטמא באהל כדתני באהלות: והיכי דמי. דאין לו רקב לחי כמו דארקיב חד אבר: דכוותה גבי מת אפי' ארקיב חד אבר. אם חתך האבר ממנו יש לו רקב ואמאי והא מת חסר הוא ומשני מי קתני הא מת הא קמ"ל שום מת יש לו רקב ובמת שאינו חסר שום חי אין לו רקב וכדאיתא שחתך אבר מן החי ונרקב: טעמא משום חי. פי' כל זמן שהוא חי אין לו רקב אבל מת יש לו רקב כגון מת אדם אחד[10] שנרקב בעודו חי אחד מאבריו יש לו רקב לאותו אבר אע"פ שהרקיב בעודו חי ומשני מי קתני [הא מת] הא קמ"ל דשום מת יש לו רקב כשנרקב לאחר שמת ושום חי אין לו רקב אפי' כי מת אחרי כן אין האבר שנרקב בעודו חי מטמא ג] כדין רקב: נמלה שחסרה מהו. דאמר בפ' אלו הן הלוקין (מכות יג.) האוכל נמלה חייב עליה בכל שהוא אע"פ שאין בה כזית ומיבעיא ליה אם נקצצו רגליה שעדיין היא יכולה לחיות ועדיין שם[11] בריה עליה: מי אמרינן שיעורא גמירי. כלומר שלימה בבריה[12] והא חסרה או דלמא בריה גמירי לה והויא לה שרץ הואיל ועדיין ראויה לחיות:
ת"ש

תוספות

א]שכבת זרע במעי אשה מהו. כגון שמתה א) שהיתה בת בנים דסתם אשה בת בנים אית לה שכבת זרע במעיה או שנבעלה סמוך למיתתה: מאי מי אמרינן כיון. דאכתי בשעת מיתתה לא נוצר עובר כי גופה הוא ולא הוי גלגלין או דלמא ש"ז מעלמא אתי לה והוי גלגלין ובאשה לעולם אין רקב עד דהויא בתולה או זקנה דלאו בת בנים: פירשה. פרש שבתוך הגוף דהיינו ריעי מי נעשה ב] גלגלין מי אמרינן כיון דלא מקיימה בחייה אי לא אכלה חיותא נמי דידה היא וכגופה דמי ולא הוי גלגלין. וה"ה לפרש דאיש אלא איידי דקאי במילי דאשה מסיק לה נמי להא על שם אשה: בעי רב אחא בריה דרב איקא עורו מהו. רוק היוצא לו לאדם שלא ע"י טורח אלא כיון שמערערו לתוך פיו וגרונו יוצא מי הוי ליה גלגלין. ואית ג]דמפרשי עורו עור האדם ממש: כיחו וניעו. אינו יוצא אלא ע"י הדחק: היכי משכחת לה. דלית ליה פירשא קודם שמת: כגון דאשקייה מי דקלים. כדמפ' במס' שבת בפ' שמונה שרצים (דף קי.) מאי מי דקלים תרי דיקלי איכא במערבא ונפיק מעיינא דמיא מבינייהו כסא קמא מרפי ואידך משלשל ואידך כי היכי דעייל הכי נפיק: וסכייה נשא. וסך גופו נשא שקורין טהרה והעביר השיער העומד ליגזז: ושלקו במי טבריא. שהן חמים והופשט עורו ויצא כיחו וניעו: נקטינן מת שטחנו. בריחים או ששחקו דק הרבה אין לו תורת רקב משום דרקב בעינן והא לא אירקיב: מידי הוא טעמא. דרקב ד] מטמא אלא משום דאיכא רקב בשר גידים ועצמות כדאמר עולא לעיל[ג] ה"נ איכא רקב של בשר גידין ועצמות ויש לו תורת רקב: או דלמא. רקב הבא ממידי דכברייתו בעינן והא ליכא שהרי טחנו כבר ואין לו תורת רקב. תיקו: מת שחסר. אבר כל שהוא אין לו תורת רקב: ולא תפוסה. כההיא דתנן לקמן (דף סד:) המוצא מת מושכב כדרכו נוטלו ואת תפוסתו ואילו הכא כיון דחסר אין צריך ליטול תפוסתו עמו: ולא שכונת קברות. כי ההיא דתנן לקמן (שם) מצא שלשה הרי זו שכונת קברות וקנה מקומו ואילו היכא דחסר אבר אחד מהן אינו שכונת קברות ולא קנה מקומו: איתיביה. ה]בסיפא קאי לא אם אמרת במת שהוא מטמא באהל שיש לו רוב בניינו מטמא באהל ורובע הקב עצמות: תאמר באבר מן החי כו'. שאין רקב שלו טמא והיכי דמי בחי דאין לו תורת רקב כגון דארקיב ביה חד אבר אבל במת כי האי גוונא יש לו תורת רקב ושמע מינה דאע"ג דלא אירקיב בו אלא אבר אחד יש ו] רקב: מי קתני הא דכוותיה במת. אלא לעולם לא קשיא והא קמ"ל דשום מת יש לו רקב כשהוא שלם ולא כשהוא חסר: ושום חי אין לו רקב. דאי אירקיב כוליה ה"ל מת ולא חי ואי אירקיב חד אבר השתא י"ל במת אין לו תורת רקב בחי לא כ"ש: בעי ז]רבא הרקיב. חד אבר כשהוא חי בין שמיטפל עמו בין שאינו מיטפל ולאח"כ חזר והרקיב כולו מהו: כי מטמא היכא דהרקיב כולו כשהוא מת. והאי כשהוא חי הרקיב מקצתו ואין לו תורת רקב: או דלמא הא מיית. וכהרקיב כולו כשהוא מת דמי: הא מת. לאחר כך יש לו רקב ח]דאע"ג דהרקיב במקצת כשהוא חי: מי קתני הא מת. לאח"כ אע"ג דנרקב מחיים דיש לו רקב לא הכי קאמר ט] דשום מת יש לו רקב שום חי אין לו רקב: בעי רבא נמלה שחסרה. כל שהו ואכלה מהו שיעור נמלה שלימה גמירי י]לה דכי אכיל חייב ואילו היכא דחסרה הוי פטור או דלמא בריה גמירי לה דכי אכיל בריה מיחייב וכי חסרה נמי חייב דהאיכא בריה ואמרינן רובו ככולו:
אמר

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ז מהל' נזירות הל' ד ופ"ג מהל' טומאת מת הלכה ו:
ל ב מיי' פ"ז מהל' נזירות שם ופ"ג מהל' טומאת מת הלכה ז:
לא ג מיי' פ"ז מהל' נזירות הלכה ג ופ"ג מהל' טומאת מת הל' ד:
לב ד ה מיי' פ"ט מהל' טומאת מת הלכה ה:
לג ו מיי' שם פ"ג הל' א ופ"ז מהל' נזירות הלכה ג סמג עשין רלה:

פי' הרא"ש

כב' מתים שנקברו יחד: א) כיון דלא איתי שלא נולד עדיין העובר שסופו לצאת: פירשה הפרש שבמעיו: עורו מהו (מסתברה לי) [משכחת לה] דאשקייה מי דקלים אמרי' במסכת שבת פ' ח' שרצים תרי תאלתא איכא במערבא ונפיק עינא דמייא מבינייהו כסא קמא מרפי ואידך משלשל ואידך כי היכי דעייל הכי נפיק והשקהו ממנו ג' פעמים ובזה העביר הפרש וכיחו וניעו וסכיא נשא. סם שהעביר השער ושלקיה נמי במי טבריה להעביר עורו: מת שטחנו אין לו רקב דעפר רקבון גמירי ולא עפר טחינה. ולא תפוסה לקמן בפ"ב מפ' לה דהממנה המת מקברו צריך ליטול תפוסתו עמו ג' אצבעות מקרקע בתולה סביב המת: ולא שכונת קברות לקמ' פ' בתרא מפרש מצא ג' מתים אם יש בין זה לזה מד' אמות ועד [כ']. ה"ז שכונת קברות ובודק ממנו ולהלן כ' אמה כי יש לחוש שמא היה שם בית הקברות ואם מצא ב' מתים שלימים וא' חסר אין זה שכונת הקברות וא"צ לבדוק. ויראה שכל אלו הדברים הלכה למשה מסיני הם: לא אם (נגמרה) [אמרת] במת וכו' במסכת עדיות תני לה ופליגי בכזית בשר הפורש מאבר מן החי אם מטמא ובא ללמדינו שמטמא מבשר הפורש מאבר מן המת. ומתיב לא אם אמרת במת שיש לו רוב שרוב בנינו או רוב מנינו מטמא באהל וכן רובע קב עצמות ומלא תרווד רקב מה שאין כן בחי: היכי דמי דאין לו רקב לחי דארקב חד אבר. דכוותה גבי מת אפי' הרקיב חד אבר אית ליה רקב ומשני מי קתני הא מת [הא] קמ"ל שום מת יש לו רקב שלא חסר ממנו יש לו רקב. אבל שום חי אין לו [רקב] טעמא משום דחי הא מת יש לו רקב אפי' אותו אבר שהרקיב בחייו מטמא במותו. שום מת יש לו רקב בשהרקיב אחרי מותו שום חי אין לו רקב דאם הרקיב בחייו אפי' אחרי מותו טהור בעי רבה נמלה שחסרה מהו דאמר פ' אלו הן הלוקין האוכל נמלה כל שהוא חייב אעפ"י שאין בה (כעדשה) [כזית] וכן לענין טומאה נמי ומיבעי ליה

א) נראה דצ"ל כיון דלא איתצר. שלא נוצר עדיין העובר ואין סופו לצאת וכ"ה בתוס:

מסורת הש"ס

א) [לקמן סה. ע"ש], ב) עדיות פ"ו מ"ג, ג) [ע"א], ד) יעב"ץ מ"ז, ה) צ"ל שנרקב, ו) צ"ל ורובע.

נוסחת הריב"ן

א] (שכבת זרע כו' או זקנה דלאו בת בנים) ליתא בכ"י והכי איתא כיון דלא איתצר שעדיין לא נעשית הימנו כי גופו דמי ולא נעשה לה גלגלין תערובות. או דלמא כיון דמאינשי דעלמא קא אתי' לה הוי גלגלין ואין לה תורת רקב: ב] מי נעשה לה גלגלין כו' חיותא דידה נמי היא: ג] דגרסי: ד] דרקב המת מטמא כו' ועצמות וכדאמר: ה] בספרי קאי כו' שיש לו רוב רוב בנינו כו' ורובע רובע הקב: ו] יש לו רקב: ז] רבה: ח] ואע"ג: ט] ה"ק לית לן למגמר ממידי דגמירי הלכתא אלא ממידי דהוי בה והשם קמ"ל דשום מת יש לו רקב הא חי אין לו רקב: י] גמירי דהאוכל חייב כו' בריה משום דאמרינן רובו ככולו:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שכבת וכו' שמתה כשהיא בת בנים:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה וסכיא וכו' לא היו עוד נושרים מן. תיבת מן נמחק ונ"ב מכח: ב] ד"ה ולא תפוסה. לקמן בפ' הכותים. תיבת הכותים נמחק. ונ"ב בתרא: ג] ד"ה טעמא וכו' מטמא כדין רקב כצ"ל:

הגהות התוספות

1. תיבת בגופה הוא סה"ד ואח"כ מה"ד כגופה דמי. שהרי כו' כצ"ל. 2. צ"ל או כיון. 3. בס"א איתא ועור. 4. תיבת רש"י נמחק וצ"ל נשא. 5. בס"א עור הראש ועור הגוף. 6. צ"ל נשא אח"כ. 7. צ"ל דמשמע. 8. צ"ל שערו דוקא. 9. צ"ל רוב. 10. בס"א אחר. 11. נדצ"ל אם עדיין שם. 12. צ"ל כברייתה.

פי' הרא"ש (המשך)

אם נקצצו רגליה שעדיין יכולה לחיות אי שם בריה עליה מי אמרי' שיעורה גמירי בריה שלימה עומדת עדיין במקום שיעור כעדשה. וכמו שאם חסר משיעור עדשה כל שהוא טהור בריה נמי בעי' שתהא שלימה או דילמא בריה גמירי והא איכא כיון שיכולה לחיות

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

אמר רב יהודה מדיסקרתא ת"ש [1א)] בהם יכול בכולן ת"ל מהם אי מהם יכול מקצתן ת"ל בהם הא כיצד עד שיגע במקצתן שהוא ככולן [א]ושיערו חכמים בכעדשה שכן החומט תחלת ברייתו בכעדשה ש"מ שיעורא גמירי לה אמר רב שמעיה כי בעינן שיעורא דבדלא הויא כעדשה לא מטמא דלא נפלה בה נשמה [ב]אבל נפלה בה נשמה לא תיבעי לך: השדרה והגולגולת: איבעיא להו שדרה וגולגולת תנן [ג]או דלמא או שדרה או גולגולת אמר רבא ת"ש [ב)ד]שדרה שגירד רוב עילעין שבה טהורה ובקבר אפילו משוברת או מפורקת טמאה מפני הקבר טעמא משום דגירד הא לא גירד טמא ש"מ או שדרה או גולגולת קתני א] הא לא קתני הא קמ"ל דכי גירד טהורה אידך תיבעי לך תא שמע [ג)]רבי יהודה אומר ששה דברים ר' עקיבא מטמא וחכמים מטהרין וחזר בו ר' עקיבא ומעשה שהביאו קופה מלאה עצמות לבהכ"נ של טרסיים והניחוה באויר ונכנס תודוס הרופא וכל הרופאים [עמו] ואמרו אין כאן שדרה ממת אחד טעמא דליכא שדרה דמחדא האיכא או שדרה או גולגולת דמחדא נזיר מגלח עליה ש"מ או שדרה או גולגולת תנן לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא שדרה וגולגולת דממת אחד ליכא אלא אפי' או שדרה ממת אחד או גולגולת ממת אחד ליכא תא שמע ממניינא ומה הן ששה דברים שרבי עקיבא מטמא וחכמים [ה]מטהרין [ד)]על אבר מן המת שבא משני מתים [ו]ועל אבר מן החי שבא משני בני אדם [ח]ועל חצי קב עצמות שבא משני מתים ועל רביעית דם הבא משנים ועל עצם כשעורה שנחלק לשנים והשדרה והגולגולת

ואי

רש"י

אמר רב יהודה מדסקרתא ת"ש. אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנוגע בהם במותם וגו' (ויקרא יא) אי בהם יכול בכולם דכי נגע בכולם יהא טמא אבל לא א]במקצתו ת"ל וכל אשר יפול עליו מהם במותם כו': **ושיערו חכמים.** שמגע עדשה יטמא שהוא כעדשה ב]שהוא ככולו: **שכן החומט כו'.** ומדקא בעי שיעור בריה כעדשה ש"מ שיעורא דבריה כולה בעינן ואי חסרה שיעורא נפקא לה מכלל טומאתה וה"ה לענין אכילה: **אמר ר' שמעיה כי בעינן שיעורא.** דבריה במידי דכל ברייתו בכעדשה אבל גבי נמלה ג]בפחות מכעדשה הויא בה נשמה דהא שלימה נמי לא הויא כולה כעדשה לא בעינן שיעורא ואכתי תבעי לך: **אמר רבא ת"ש [שדרה] שגירד רוב צלעות שבה.** שעקר רוב צלעות שבה טהורה ואע"ג שהן מונחות בלדה: **ובקבר כו'.** מפני שהקבר מצרפה להיות ד]כמו שלמה. הא לא גירד טמאה ואע"ג דליכא גולגולת בהדה וש"מ דשדרה או גולגולת תנן: **אידך.** לא גירד עדיין תיבעי לך: **ששה דברים.** לקמן קחשיב להו: **של טרסיים.** צורפי נחשת ואמרי לה של אותה אומה ואמרי לה אורגים ודומה לו במסכת ע"ז (דף יז:) במעשה דרבי אליעזר כשנתפס למלכות דאמר להו רבס של טרסיים אני: **והניחוה באויר.** כדי שלא יהיו מיטמאין באותן עצמות: **ונכנס תודוס הרופא.** שהיה בקי ומומחה אם הן ממת אחד או משני מתים: **ואמרו אין כאן שדרה ממת אחד.** ואין הנזיר מגלח על אהילו ואפילו לר"ע שהיה אומר בתחלה שאפי' היא באה משני מתים מטמא על אהילו חזר בו ר"ע: **טעמא משום דליכא ביה שדרה ממת אחד.** קאמר דאין הנזיר מגלח הא איכא (א) חדא דמת אחד מטמא באהל ואין מועיל הנחתו באוירא כלום והנזיר מגלח עליו ותפשוט דאו שדרה או גולגולת: לא לעולם אימא לך דשדרה וגולגולת ממת אחד בעינן והאי דקאמר להו ה]הרופאים דקא מטהר להו לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא שדרה וגולגולת דמת אחד כדי שיעור טומאת אהל דליכא אלא אפילו שדרה ממת אחד וגולגולת ממת אחד דלדברי ר"ע הוה מטמא לא איכא: **ת"ש ממניינא.** דששה דברים על אבר מן המת הבא מב' מתים כגון הזרוע או השוק שיש בו שתי עצמות והאחד בא ממת אחד והאחר בא ממת שני וקרויין הן אבר אחד: **ר"ע מטמא וחכמים מטהרים.** לפי שלא אמרו שיהא מטמא באהל אלא באבר ממת אחד ואבר מן החי הבא מאדם אחד וחצי קב עצמות הבא ממת אחד ורביעית דם הבא ממת אחד במגע ולא באהל ולדברי ר"ע אפי' באהל ועצם כשעורה ממת אחד וכבל אלו ו] אומר ר' עקיבא שאפי' הן באין משני מתים הרי אלו מטמאין: לעולם

תוספות

ת"ש בהם יכול בכולן. גבי שרצים כתיב אשר יפול מהם אל תוכו ובמקום אחר כתיב אשר יגע בהם במותם הא כילד נייסב שני המקראות הללו וכו' ושיערו חכמים בכעדשה דמיקריא מהם שזהו במקצת שרץ אחד ומיקריא בהם לפי שהחומט תחילת ברייתו בכעדשה וש"מ שיעורא גמירי מדבעינן כעדשה שהרי החומט גם כי הוי תחילתו בכעדשה היינו עם רגליו וקרניו ומ"מ אי חתיך מיניה פורתא דמיפחתי' מכעדשה אפ"ה חיה ואפ"ה בעינן כעדשה ממש כברייתה וש"מ שיעורא גמירי ודחי א"ר שמעיה כי בעינן שיעורא בכעדשה היכא דלא נפלה ביה נשמה כגון חומט שאם נפחת מעט תחילה אז ודאי אין לנו להחשיבו בריה בפחות הואיל ולעולם לא יפול בו נשמת חיים בפחות מכן אבל היכא דנפלה ליה כגון נמלה חיה חשובה היא כי אף קיצץ רגליה או שום דבר ממנה יכולה עדיין לחיות הרבה שאין חייה תלוין בדבר שקצץ: **איבעיא** להו שדרה וגולגולת תנן. דדוקא על שניהם מגלח או דלמא או שדרה או גולגולת תנן והוא הדין דאמתניתין דאהלות (פ"ב מ"א) נמי מיבעיא ליה וכן משמע בסמוך דמייתי מתניתין דאהלות למיפשט בעיין: **ת"ש** שדרה שגרד רוב על עולין שבה. פי' שיבר רוב צלעות שבה תרגום של צלעות עלעולין: **טהורה.** בעלמא [אמרינן] כמה חסרון בשדרה וכו'[1] ולא תטמא אמר[2] שמואל בפ' אלו טרפות (חולין מב:) וכן לטרפה וגם כאן נראה לרבינו יצחק דיש להשוות דאם נשתברו רוב צלעותיה טרפה וכדאמר בפ' אלו טרפות (שם נב.) נשתברו ברוב שני צדדין טרפה נעקרו אפילו ברוב צד אחד: **ובקבר אפי'** משוברת או מפורקת טמאה מפני שהקבר מצרפה. דהכי גמירי: **טעמא** דגירד הא לא גירד טמא וקס"ד דאיירי בלא גולגולת ואפ"ה טמאה וש"מ דאו שדרה או גולגולת תנן ומשני מי קתני הא לא גירד טמאה הא קמ"ל דכי גירד טהורה ואידך תיבעי לך פירוש מי קתני הא לא גירד טמאה בלא גולגולת דלמא כשיש עמה גולגולת איירי ואע"פ [כן] כי גירד רוב צלעות שבה טהורה: ואידך תיבעי לך. כלומר בלא גירד ואין שם אלא השדרה בלא גולגולת תיבעי לך: **תא** שמע רבי יהודה אומר ששה דברים ר"ע מטמא. בסמוך קא חשיב להנך ששה דברים וחכמים מטהרין וחזר בו ר"ע: **מעשה** שהביאו קופה מלאה עצמות לבית הכנסת של טרסיים. פירוש צורפי נחשת: והניחוה באויר. במקום שאין גג עליו פן יטמאו באהל הנכנסין שם: נכנס תודוס הרופא וכל הרופאים עמו ואמרו אין כאן שדרה ממת אחד. ובפירוש משניות מצאתי דהכי איתא בסיפרי אמרו הואיל ויש כאן מטהרין [ומטמאין] נעמוד למנין פירוש ר"ע וחכמים שנחלקו בשדרה ובגולגולת הבאים משני מתים ובסמוך מייתי לה ובמס' אהלות פ"ב (מ"ו) נמי תנן פלוגתייהו התחילו מר' עקיבא תחילה וטיהר אמרו לו הואיל ואתה הוא שהיית מטמא טיהרת יהו טהורין: **טעמא** דליכא שדרה ב] דמת חדא. פי' ממת חדא: הא איכא שדרה או גולגולת דמת חדא נזיר מגלח עליה וש"מ או שדרה או גולגולת תנן. ודחי דלמא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא שדרה וגולגולת דממת אחד ליכא ל"ע מה היו צריכין להראות לרופאים אם השדרה ממת אחד או לא והא מסתמא היתה מפורקת ומשוברת ואמרינן לעיל דאף ממת אחד טהורה ואומר רבינו יצחק דאיירי כגון דעל אותן עצמות האהיל האדם בעודן בקבר ואמר לעיל הקבר מצרפו: **ת"ש** ממניינא מה הן ששה דברים שר"ע מטמא וחכמים מטהרין על אבר מן המת שבא משני מתים ועל אבר מן החי שבא משני בני אדם ועל חצי קב עצמות שבא מב' מתים. ומדלא קאמר הכא ועל רובע עצמות הבא משני מתים כדתנן במסכת אהלות (פ"ב מ"ו) בפלוגתא דר"ע ורבנן יש להוכיח דהכא לענין תגלחת נזיר איירי דאינו מגלח על פחות מחצי קב ולהכי נקט חצי קב דעל רובע הקב דאתי[3] ממת אחד אינו מגלח כדתנן במתניתין והתם לענין טומאת אהל גרידא קתני: ג] **שבא** משני מתים. דאילו בא ממת אחד לר"ע מגלח כדתנן במתני' לר"ע ופליגי רבנן עליה והכא תנן דר"ע[4] הדר ביה ובדין הוא דמיבעי ליה למינקט לרבנן על חצי לוג דם הבא משני מתים אלא איידי דלר"ע דאף ברביעית מגלח נקט הכי. הר"ף: **ועל עצם כשעורה** ד] ועל רביעית דם כו' ועל עצם כשעורה שנחלק לשנים. אף כי הוא ממת אחד: והשדרה וגולגולת. במסכת אהלות (פ"ב מ"ו) תניא בהדיא בפלוגתא דר"ע ורבנן השדרה וגולגולת משני מתים: ה] **ואי** ס"ד או שדרה או גולגולת הני שבעה הויין. פי' דנחלקו בו ר"ע ורבנן ובריישא תנא ששה דברים אלא ודאי שדרה וגולגולת חד[5] דלא מטמא הא בלא הא ומשני לעולם שדרה וגולגולת כתרי חשיב להו וסמי עצם כשעורה מחושבנא דששה דברים דכי קתני ששה דברים דפליגי[6] על ר"ע לאפוקי עצם כשעורה דיחיד הוא דפליג עליה דתניא עצם כשעורה כו':

ואיבעית

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ד מהל' אבות הטומאות הלכ' ב סמג עשין רמו:
לה ב מיי' פ"ב מהלכות מאכלות אסורות הל' כב סמג לאוין קלב:
לו ג מיי' פ"ב מהלכ' טומאת מת הלכה ח ופ"ז מהל' נזירות הלכ' ב וע"ש בכ"מ סמג עשין רלא:
לז ד מיי' פ"ד מהלכות טומאת מת הלכה ז:
לח ה ו מיי' שם הלכ' א ופ"ז מהל' נזירות הלכה ב:
לט ז מיי' פ"ז מהלכות נזירות שם ופ"ד מהלכות טומאת מת הלכה ב:
מ ח מיי' שם הלכה א:

פי' הרא"ש (המשך)

ביה נשמה כמו חומט בתחי' (דמקומו) ודאי אין לנו להחשיבו בריה בפחות מכעדשה הואיל ולא תפול בי' נשמה בפחות מכאן: **אבל היכא דנפלה ביה נשמה.** כגון נמלה חיה חשובה ברי' אפילו חסרה הואיל ועדיין יכולה לחיות: **איבעיא להו שדרה וגולגולת תנן.** דוקא תרווייהו. **או דלמא [או שדרה כו']** ועל מתני' דאהלות דתנן ואלו מטמאין באוהל השדרה והגולגולת שייך נמי למבעי הך בעיא. וכן מוכח בשמעתין דמייתי הך בעיא ממתני' דאהלות. **ת"ש שדרה שגירד.** פי' חותך כמו גודו אילנא רוב צלעין שבה. צלעות תרגומו עילעין ובפ' אלו טרפות מפ' נשתברו ברוב ב' צדדים נתפרקו ברוב צד א' טהורה. שביטל שם שדרה ממנה ובקבר אפי' נשברה או נפרקה טמאה שהקבר מצרפם דהכי גמירי. **הא לא גידר טמאה השדרה לבדה.** מי קתני הא לא גדרה טמאה דלמא כי גדר טהורה אידך תבעי לך. **מי קתני הא לא גדר טמאה בלא גולגולת. דלמא עם גולגולת מיירי ואעפ"כ אם גדר טהורה אידך.** כלומר אם לא גידר תיבעי לך אי מטמא שדרה לבדה. **ת"ש ר' יהודה (דברי) [אומר ששה דברים] ר"ע מטמא** בסמוך קא חשיב להו: **של טרסיים** צורפי נחושת **והניחוה באויר** מקום שאין עליה אוהל שלא יטמאו הנכנסים שם וכל הרופאים אמרו שהיו בקיאים להכיר בעצמות שהם משדרה וגולגולת ולהשוות עצם לעצם ולידע אם הם מב' מתים או ממת א' **ואמרו אין כאן שדרה ממת א'** ולא גולגולת ממת אחד והנזיר שהאהיל עליהם בעודם בקבר א) אינו מגלח. דאי משום טומאת אוהל אפילו היה שם שדרה ממת א' לא היה מגלח כיון דאין השדרה שלימה כדאמרי' לעיל גדר רוב עילעין שבה טהורה. **ת"ש ממניינא ומה הן (ז') [ו'] דברים וכו' ועל חצי קב עצמות וכו'** מדלא קתני ועל רובע עצמות הבא מב' מתים כדאיתא בפלוגתא דר"ע ורבנן במסכת אהלות אלמא דלענין תגלחת נזיר איירי הכי ועל עצם כשעורה שנחלק לשנים אעפ"י שהוא ממת א'. והשדרה והגולגולת במס' אהלות קתני בהדיא בפלוגתא דר"ע ורבנן השדרה והגולגולת מב' מתים כי קתני

א) נראה דצ"ל והלכך אם הי' שם שדרה ממת אחד היה מגלח דאי משום וכו'.

מסורת הש"ס

א) [חגיגה יא. נדה ע.], ב) תוספתא דאהלות פ"ב, ג) שם פ"ד, ד) [אהלות פ"ב], ה) שייך לע"ב,

תורה אור השלם

1. אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל הַשָּׁרֶץ כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא עַד הָעָרֶב: ויקרא יא לא

נוסחת הריב"ן

א) במקצתו: ב) שהוא: ג) דפחות: ד) להיות שלמה: ה) הרופאים דקא מטהר להו: ו) היה אומר:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה טעמא וכו' הא איכא שדרה דמת אחד:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' הא לא קתני. נ"ב עי' תוס' ד"ה טעמא דגירד וכו': ב] תוס' ד"ה טעמא דליכא שדרה דמת חדא. תיבות דמת חדא נמחקו וע"ב דמ"מ הדא: ג] ד"ה רביעית דם שבא משני מתים וכו' כל"ל: ד] ד"ה ועל רביעית דם וכו' ועל עצם כשעורה. מן תיבות ועל רביעית עד כשעורה נמחק:

הגהות התוספות

1. תיבות וכו' נמחק. 2. צ"ל וכו' ואמר. 3. צ"ל אפילו לאתי. 4. צ"ל מה דר"ע. 5. צ"ל כחד חשיב להו. 6. צ"ל דפליגי רבים.

מוסף רש"י

בהם. בשרצים כתיב כל הנוגע בהם (נדה נו.). ת"ל מהם. וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא (שם וחגיגה יא.). החומט. אומר אני שהוא מין שרץ שקורין לימצ"א הגדל בקליפה הסולכת ומתעגלת תמיד כל כמה שגדל, ותחלת הנולד כקליפה של עדשה היא (שם).

פי' הרא"ש

ת"ש בהם יכול בכולן בשרצים כתיב וכל אשר יגע בהם. דמשמע שיגע בשרץ שלם ת"ל כל אשר יפול מהם דמשמע אפי' מקצתן. הא כיצד יתקיימו ב' מקראות הללו: ושיערו בעדשה. דהיינו מקצתו וקרינן ביה בהם לפי שהחומט תחלת ברייתו בעדשה והוא כולו: ש"מ שיעורא גמירי. דאי אמרת דנמלה שנקצצו רגליה קרויה בריה (ואכתי) [ואף דעתה] אין בו כעדשה דתחילת ברייתו כשהוא שלם אין בו אלא כעדשה וגליף מיניה דפחות מכעדשה [נמי] מטמא. ודחי כי בעי' שיעורא בכעדשה היכא דלא נפלה

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות